

Ministerie van Volkshuisvesting
en Ruimtelijke Ordening

Handreiking Doenvermogenstoets Warmtetransitie

Handreiking doenvermogen toets warmtetransitie

Deze handreiking is een praktisch hulpmiddel voor gemeenten die met een gebiedsgerichte aanpak bewoners willen ondersteunen bij het verduurzamen van hun woning. De handreiking biedt inzicht in de haalbaarheid en uitvoerbaarheid van plannen voor de warmtetransitie voor bewoners, instellingen en andere betrokken partijen in een wijk. *Het doel:* beleid en uitvoering doenlijk maken, zodat iedereen kan meedoen – ook mensen in een kwetsbare positie.

Voor wie

Deze handreiking is bedoeld voor gemeentelijke beleidsmakers, projectleiders én uitvoeringsorganisaties en samenwerkingspartners die betrokken zijn bij het ontwerp en de uitvoering van gemeentelijke warmteprogramma's.

Wat is doenvermogen?

De warmtetransitie is complex en vraagt veel van bewoners. Plannen van gemeenten kunnen technisch en financieel haalbaar zijn, maar zijn pas echt succesvol als ze ook doenlijk zijn voor de mensen die ze raken.

De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) omschrijft **doenvermogen** als het vermogen van mensen om in actie te komen en vol te houden, ook onder druk of bij tegenslag. Het gaat niet om willen of weten, maar om kunnen doen. Iemand kan bijvoorbeeld heel goed begrijpen dat het verstandig is om tijdig offertes op te vragen voor isolatiemaatregelen, maar toch niet in actie komen omdat het uitzoeken, plannen en organiseren (op dat moment) te veel van diegene vraagt.

Voor beleidsmakers betekent dit dat doenvermogen niet uitsluitend afhangt van motivatie of kennis, maar ook sterk beïnvloed wordt door uiteenlopende leefomstandigheden. Denk hierbij aan stressvolle levensgebeurtenissen zoals een verhuizing, overlijden, schulden, ziekte, echtscheiding, of aan beperkte digitale of taalvaardigheden. Ook kan de samenloop van andere regelingen en lasten het doenvermogen onder druk zetten. Zo kan in oudere woningen de overstap naar duurzame warmte bijvoorbeeld bovenop bestaande knelpunten komen, zoals achterstallig onderhoud, vocht, funderingsproblemen of beperkte isolatie. Goed inzicht in deze context helpt om beleid te ontwerpen dat aansluit bij het doenvermogen van bewoners en andere betrokkenen.

Waarom is dit belangrijk?

Wanneer bewoners en andere betrokkenen door beperkt doenvermogen niet (op tijd) in actie komen, kan dat leiden tot hogere (energie)kosten, energiearmoede, minder inspraak, of een tijdelijk suboptimale warmtevoorziening. Hierdoor kunnen bepaalde groepen achterblijven, waardoor de sociale ongelijkheid toeneemt en het risico toeneemt dat zij de benodigde stappen naar een duurzame woning niet (meer) zetten. Ook gemeenten ondervinden gevolgen. Als bewoners niet meekomen, zijn vaak extra ondersteuning, maatwerk of herstelacties nodig. Dat kost tijd en geld en vertraagt de uitvoering van de transitie.

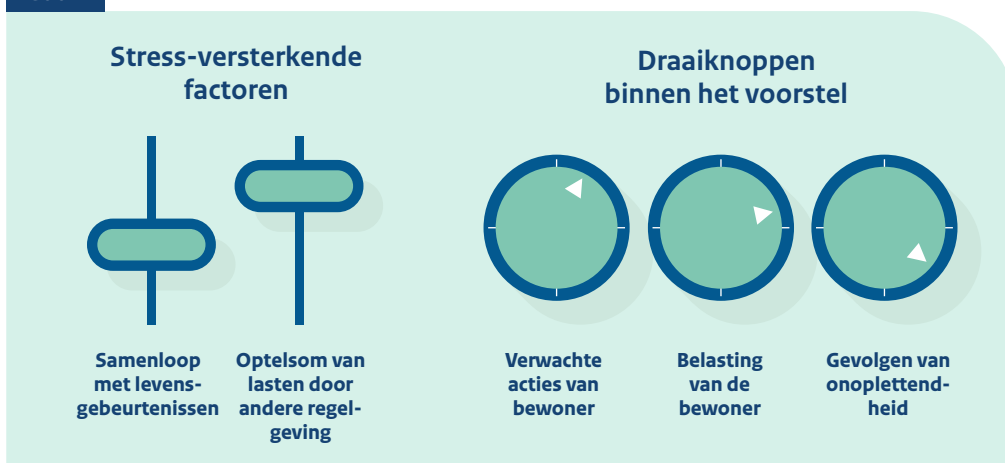
Tegelijkertijd zijn mensen sneller gemotiveerd om stappen te zetten richting verduurzaming wanneer beleid doenlijk is – bijvoorbeeld als regels simpel zijn en het aantal vereiste acties beperkt. Ook kunnen de ervaringen van bewoners met een hoog doenvermogen beleid inspireren. Zij lopen vaak voorop, nemen initiatief, delen hun ervaringen en zetten zich soms in als vrijwilliger. Gemeenten kunnen deze groep gericht betrekken om vernieuwing te versnellen.

Door zowel de risico's van laag doenvermogen als de kansen van hoog doenvermogen in beeld te brengen, kunnen gemeenten beleid ontwikkelen dat breed uitvoerbaar en inclusief is.

Van doenvermogen naar doenlijk beleid

Hoe “doenlijk” beleid is, wordt niet alleen bepaald door de persoonlijke situatie van mensen (de stress-versterkende factoren) maar ook door de manier waarop het beleid is ingericht. Beleidskeuzes fungeren hierbij als ‘draaiknoppen’ die het doenvermogen van bewoners kunnen bevorderen of juist belemmeren (zie Figuur 1). Vooral keuzes die bepalen hoeveel acties van bewoners worden vereist, hoe complex of belastend deze acties zijn, en wat de gevolgen zijn van onoplettendheid, hebben grote invloed op de doenlijkheid van beleid.

FIGUUR 1

Deze **Handreiking Doenvermogenstoets Warmtetransitie** helpt gemeenten in te schatten hoe goed beleid en uitvoering aansluiten bij het doenvermogen van bewoners en andere betrokkenen. De doenvermogenstoets biedt bovendien handvatten om de doenlijkheid te vergroten, bijvoorbeeld door beleidskeuzes en uitvoeringsprocessen te vereenvoudigen en door maatregelen te treffen die bewoners ontzorgen.

Wat vindt u in deze handreiking?

- **Infographic:** een overzicht van de stappen en overwegingen bij een doenvermogenstoets.
- **Een stappenplan:** hoe u in zeven stappen een doenvermogenstoets uitvoert, met kernvragen, casusvoorbeelden, hulpmiddelen en inspiratie.
- **Tips voor gebruik:** advies over hoe u deze handreiking kunt inzetten binnen beleid en uitvoering.

De zeven stappen van de doenvermogenstoets zijn:

- I. Beschrijf het beleidsinstrument en de doelstellingen
- II. Onderzoek de betrokken doelgroepen
- III. Breng de vereiste acties in kaart voor betrokken doelgroepen
- IV. Beoordeel in hoeverre de acties belastend zijn
- V. Analyseer de gevolgen van niet-handelen of fouten
- VI. Gebruik maatregelen voor doenlijkerbeleid en ontzorging
- VII. Rapporteer de bevindingen

Het stappenplan ondersteunt bij het inschatten van risico's, het identificeren van knelpunten en het voorbereiden van maatregelen om beleid beter uitvoerbaar te maken voor bewoners.

Kaders in deze handreiking

Om de informatie overzichtelijk te presenteren, gebruiken we kaders. Hierin geven we uitleg en context en delen we voorbeelden en praktische tips.

Doenvermogenstoets is maatwerk

Een doenvermogenstoets is maatwerk: kijk realistisch naar wat haalbaar is binnen de beschikbare tijd en middelen.

Gemeenten met een beperkte capaciteit kunnen bijvoorbeeld:

- **Focus aanbrengen:** beperk de toets tot enkele kernvragen of doelgroepen die extra aandacht nodig hebben.
- **Stap-voor-stap aanpak:** voer de toets gefaseerd uit, bijvoorbeeld per wijk, doelgroep of per type beleidsinstrument.
- **Interne samenwerking:** betrek andere afdelingen zoals communicatie, sociaal domein, participatiemedewerkers en/of wijkteams.
- **Externe samenwerking:** deel kennis, casussen en tools met collega-gemeenten.
- **Leren en kennis delen via platforms:** gebruik kennis- en netwerkplatforms zoals [NPLW](#), [Platform31](#) en [Gebruiker Centraal](#) om ervaringen, voorbeelden en hulpmiddelen uit te wisselen en van andere gemeenten te leren.

Wanneer voer ik een doenvermogenstoets uit?

Een doenvermogenstoets is geen eenmalige check, maar een praktisch hulpmiddel dat op verschillende momenten in het beleids- en uitvoeringsproces relevant is.

- **Aanbevolen bij:** het voorbereiden van de uitvoering, bijvoorbeeld bij het opstellen van een uitvoeringsplan. De doenvermogenstoets helpt inzicht te krijgen in wat haalbaar is voor bewoners en andere betrokkenen en welke ondersteuning nodig kan zijn.
- **Ook bruikbaar bij:** het opstellen van een warmteprogramma, het maken van keuzes tussen een collectieve of individuele aanpak per buurt, de afstemming met woningcorporaties en de verdere uitwerking van een kavelplan, het onderbouwen van keuzes in het omgevingsplan.
- **Iteratief proces:** de aansluiting tussen de beleidsopties en het doenvermogen van bewoners en andere betrokkenen kan gedurende het gehele proces worden gemonitord en geëvalueerd. Gemeenten hoeven daarbij niet altijd alle stappen uit de doenvermogenstoets volledig door te lopen, maar kunnen per fase focussen op de onderdelen die op dat moment het meest relevant zijn voor hun situatie.

Doenvermogenstoets Warmtetransitie

Stap I. Beschrijf het beleidsinstrument en de doelstellingen

- Wat is het doel van het beleid?
Bijvoorbeeld: “In wijk X alle woningen isoleren en in 2035 overgaan op duurzame warmte in plaats van aardgas”.
- Welk instrument of welke aanpak wordt gebruikt?
Bijvoorbeeld: wijkgerichte aanpak, individuele aanpak, aansluiting op een warmtenet.

Waarom concreet formuleren? Hoe concreter de doelstellingen en de gekozen aanpak, hoe beter het doenvermogen van bewoners kan worden ingeschat.

Casusvoorbeeld

In **Deventer** heeft de gemeente gekozen voor een **collectief warmtenet** om oudere wijken met slecht geïsoleerde woningen per 2032 van het aardgas af te krijgen. Deze oplossing is gekozen omdat lokale warmtebronnen beschikbaar zijn en het systeem betaalbaar blijft door gemeentelijk eigenaarschap. De gemeente, woningcorporaties en het waterschap werkten intensief samen en gingen in gesprek met bewoners om het plan goed aan te laten sluiten bij hun behoeften.

Hulpmiddelen bij Stap I

Bij het beschrijven van het beleidsinstrument en de doelstellingen kunnen de volgende bronnen en tools helpen:

- **Stroomschema TVW Techniek en Communicatie:** brengt betrokken partijen en handelingsperspectieven in kaart, zodat inzicht ontstaat in wie wat moet doen.
- **Beleidsdocumenten van eerdere proeftuinen:** bijvoorbeeld Arnhem (project Zwanenveld), Rotterdam (wijk Pendrecht) of Utrecht (wijk Overvecht), ter inspiratie en om leerpunten mee te nemen in eigen planvorming.

Deze hulpmiddelen ondersteunen gemeenten bij het concretiseren van doelstellingen en het kiezen van een passende aanpak, zodat het doenvermogen van bewoners goed kan worden ingeschat.

KADER 3

Verschillen in vereiste acties door bewoners per technologie

Niet elke maatregel vraagt hetzelfde doenvermogen. Bij elke technologische oplossing in de warmtetransitie horen voor bewoners verschillende acties:

- **Isolatie:** Bewoners moeten vaak meerdere stappen zetten en nagaan wat de huidige staat van hun woning is, zoals dak-, vloer-, spouwmuur- of glisolatie. Dit betekent dat betrouwbare partijen gezocht moeten worden, offertes aangevraagd en werkzaamheden goed op elkaar afgestemd. Daarnaast moeten vaak spullen in de woning worden verplaatst of opgeruimd, wat niet voor iedereen makkelijk is. Hoeveel energiebesparing isoleren oplevert, verschilt bovendien per woning. Het aanvragen van subsidies kan ingewikkeld zijn.
- **Individuele warmtepompen:** Bewoners moeten hun woning technisch voorbereiden of aanpassen, bijvoorbeeld door extra isolatie of een ander afgiftesysteem. Ook moet ruimte worden vrijgemaakt en een geschikte specialist worden gevonden voor plaatsing en onderhoud. Het gebruik van een nieuwe warmtevoorziening vraagt bovendien aanpassing in het gedrag van de bewoner, terwijl kosten en opbrengsten per situatie verschillen.
- **Collectieve warmtenetten:** Beslissingen worden vaak gezamenlijk genomen, bijvoorbeeld via de buurt of een VvE. De aansluiting kan soms ingrijpend zijn en financiële afspraken gelden doorgaans voor alle deelnemers, waardoor bewoners minder keuzevrijheid en controle over hun situatie kunnen ervaren.

Stap II. Onderzoek de betrokken doelgroepen

Breng in kaart wie actie moet ondernemen en welke bewoners extra aandacht nodig hebben. Sommige bewoners kunnen stappen zelfstandig doorlopen, terwijl anderen door omstandigheden, cumulatie van lasten of complexe situaties sneller vastlopen. Dit overzicht geeft vooral een eerste indicatie; binnen deze groepen kunnen individuen juist meer of minder doenvermogen hebben, en levensgebeurtenissen in de tussentijd kunnen het doenvermogen beïnvloeden. Door deze verschillen in kaart te brengen, kan beleid en uitvoering zo worden ingericht dat iedereen daadwerkelijk kan meedoen, met voldoende ruimte om individuen passend te ondersteunen.

1. Bepaal welke (bewoners)groepen er zijn

Gebruik CBS-wijkdata, Basisregistratie Adressen en Gebouwen (BAG)-data en informatie van woningcorporaties om typen huishoudens te onderscheiden:

- Eigenaren-bewoners (alleenstaanden, gezinnen, ouderen)
- Huurders via woningcorporatie
- Particuliere (ver)huurders
- Verenigingen van Eigenaren (VVe's)
- Instellingen, winkels, scholen, etc.

2. Verzamel aanvullende informatie

Raadpleeg bestaande bronnen over kenmerken die het doenvermogen beïnvloeden per buurt of bewonerssegment, zoals:

- Lage inkomens, schulden of energiearmoede (via lokale energieloketten, [TNO-energiearmoede](#), PBL, lokale data, [Waarstaatjegemeente.nl](#))
- Beperkte digitale of taalvaardigheden (via Stichting Lezen & Schrijven of lokale bibliotheekprojecten)
- Leeftijds- en gezondheidsprofielen (via CBS en GGD-data)
- Leeftijd van de woning en staat van onderhoud (via [DEGO](#))
- Sociale infrastructuur (bijvoorbeeld verenigingen, buurthuizen, scholen)

3. Ga de wijk in

Organiseer gesprekken met bewoners(vertegenwoordigers), energiecoaches en wijkprofessionals (zoals het sociaal wijkteam, buurtbeheer, corporaties en VVe bestuurders). Toets en verrijk de eerder verkregen informatie met deze praktijkkennis.

Centrale vragen:

- “Welke bewoners en andere betrokkenen zullen moeite hebben met de warmtetransitie en waarom?”
- “Wat betekent deze aanpak voor hen? Waar maakt men zich zorgen over?”

4. Orden doelgroepen op basis van hun verwachte ondersteuningsbehoefte

Combineer data en praktijkkennis tot praktische clusters, door bijvoorbeeld groepen te onderscheiden naar de mate waarin zij ondersteuning nodig hebben bij de warmtetransitie.

• **Bewoners die de transitie in grote lijnen zelfstandig kunnen doorlopen:** deze groep heeft doorgaans weinig ondersteuning nodig. Zij kunnen zelfstandig de benodigde stappen zetten, hun ervaringen delen en anderen inspireren. Gemeenten kunnen deze bewoners benutten om vernieuwing in de wijk te stimuleren.

• **Bewoners met belemmerende omstandigheden:** hebben gerichte ondersteuning nodig door persoonlijke omstandigheden (bijvoorbeeld ziekte) of tijdelijke situaties (bijvoorbeeld renovatie woning) die hun doenvermogen kunnen verlagen.

• **Bewoners met een structurele of intensieve ondersteuningsbehoefte:** denk hierbij bijvoorbeeld aan ouderen, mensen met een laag inkomen of schulden, laaggeletterden (zie ook Kader 5).

5. Koppel beleid en ondersteuning

Gebruik de uitkomsten uit deze stap om de belasting van de warmtetransitie per groep in te schatten (stap IV) en beleidsaanpassingen en ontzorgmaatregelen af te stemmen (stap VI).

Casusvoorbeeld

De gemeente Noord-Beveland heeft een doelgroep-analyse uitgevoerd om de warmtetransitie vorm te geven. Omdat de gemeente bestaat uit kleine kernen met een lage bebouwingsdichtheid, richtte de analyse zich op verschillen tussen dorpen in woningtype, eigendomsverhoudingen en sociale netwerken. Via een enquête en het participatieplatform Denk Mee Noord-Beveland onderzocht de gemeente bewonersvoorkeuren, energiemaatregelen en financiële mogelijkheden. Specifieke aandachtsgroepen, zoals eigenaar-bewoners met lage inkomens en ouderen, werden geïdentificeerd om maatwerk te bieden, bijvoorbeeld via subsidies en energiecoaches.

Hulpmiddelen bij Stap II

Bij het onderzoeken van de betrokken doelgroepen kunnen de volgende bronnen en tools helpen:

- **Kennis- en netwerkplatforms:** zoals NPLW, Platform31 en Gebruiker Centraal, voor praktijkvoorbeelden.
- **Openbare data:** CBS, PBL, GGD, SCP, Waarstaatjegemeente.nl, DEGO en eigen wijkonderzoek voor demografische, sociaal-economische, gezondheids- en woning gerelateerde gegevens.
- **Gesprekken met bewoners en uitvoeringsorganisaties:** bijvoorbeeld dorpsraden, inwonerscollectieven, wijkteams, corporaties en energiecoaches, om de verzamelde data te toetsen en te verrijken.

KADER 4

Woningcorporaties en doenvermogen

In gemeenten met veel corporatiewoningen zijn corporaties een belangrijke kennispartner bij het vormgeven en uitvoeren van een doelmijke warmtetransitie voor huurders.

Gemeenten kunnen hierbij onder meer:

- Gebruikmaken van de expertise van corporaties over huurders, bewonersbegeleiding en wijkenmerken.
- Corporaties stimuleren om de handreiking te benutten bij het signaleren van knelpunten en het ontwerpen van passende ondersteuningsmaatregelen.
- Structureel overleg voeren met corporaties en huurders om te volgen hoe de uitvoering in de praktijk verloopt en waar aanvullende ondersteuning nodig is.

KADER 5

Iedere doelgroep heeft eigen doenvermogenuitdagingen

Particuliere huiseigenaren: Zijn zelf verantwoordelijk voor offertes, subsidies en installatie. Onzekerheid over investeringen, financiering, rendabiliteit en de kwaliteit van uitvoering speelt een grote rol.

Particuliere verhuurders: Hebben een minder direct belang bij verduurzaming, omdat de baten vooral bij huurders liggen. Investeren eerder bij duidelijke financiële prikkels of wettelijke verplichtingen. Kennis over regelingen en technische mogelijkheden is regelmatig beperkt.

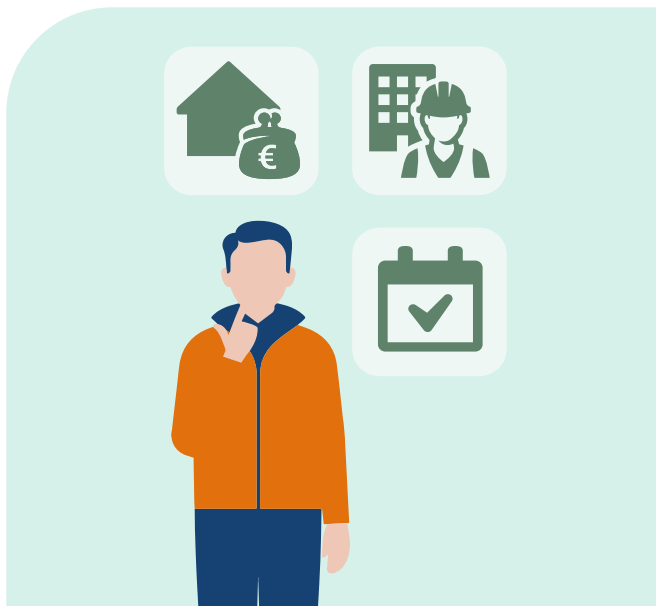
Huurders: Hebben een beperkte keuzevrijheid en zijn afhankelijk van de verhuurder. Zijn soms onvoldoende bekend met hun rechten en kunnen bang zijn voor huurverhoging of andere gevolgen.

VvE's (Vereniging van Eigenaren): Collectieve besluitvorming met meerdere eigenaren vergt draagvlak. Doorlooptijden zijn vaak langer, en planning en financiering complexer.

Woningcorporaties: Spelen een cruciale rol bij de verduurzaming van huurwoningen. Het doenvermogen van huurders hangt mede af van begeleiding, communicatie, en onafhankelijke ondersteuning waarop bewonerscommissies recht hebben. Corporaties kunnen schaalvoordelen benutten en hebben vaak veel wijkkennis.

Groepen in een kwetsbare situatie: Ouderen, mensen met een laag inkomen of schulden, laaggeletterden, mensen met beperkte digitale vaardigheden, of mensen met fysieke/psychische beperkingen. Ook mensen die mentaal belast zijn door grote levensgebeurtenissen, zich schamen voor hun situatie of zich in een drukke levensfase bevinden. Vaak is extra ondersteuning nodig om stappen richting verduurzaming te zetten.

Overige eigenaren en gebruikers: Bedrijven, winkels, instellingen en scholen maken hun keuzes op basis van kosten-baten, continuïteit en interne prioriteiten.

Stap III. Breng de vereiste acties in kaart voor betrokken doelgroepen

Om te beoordelen of beleid uitvoerbaar is, moet helder zijn welke vereiste acties bewoners en andere betrokkenen moeten verrichten. Een ogenschijnlijk eenvoudige stap – zoals offertes aanvragen – bestaat vaak uit meerdere handelingen, zoals informatie zoeken, aanbieders vergelijken en contact opnemen met uitvoerders (zie Kader 6).

Beschrijf daarom voor elke groep (bijvoorbeeld eigenaar-bewoners, huurders) zo concreet mogelijk de vereiste acties. Hierdoor wordt goed zichtbaar waar bewoners en andere betrokkenen in de praktijk kunnen vastlopen en waar belasting ontstaat.

Casusvoorbeeld

De Energiewerkplaats Brabant ontwikkelde een **Bewonersreis**, die is getest bij 496 woningeigenaren in de gemeenten Drimmelen, Breda, Moerdijk en Zundert. In acht projecten zijn onderdelen hiervan beproefd en samengebracht in een Wegwijzer. Deze toont welke stappen bewoners daadwerkelijk doorlopen en hoe gemeenten deze inzichten in hun beleid kunnen toepassen.

Hulpmiddelen bij Stap III

Voor het in kaart brengen van vereiste acties kunnen onder andere de volgende hulpmiddelen worden gebruikt:

- **Bewonersreis opstellen:** beschrijf stap voor stap welke acties bewoners en andere betrokkenen moeten uitvoeren. *Voorbeeld:* de [Klantreis Aardgasvrij Wonen](#) en informatie over het maken van een klantreis op [Gebruiker Centraal](#).
- **Eigen inventarisatie:** maak een lijst van alle handelingen per doelgroep (zie ook Kader 6).

KADER 6

Een mogelijke bewonersreis richting aardgasvrij wonen

Bewoners en andere betrokkenen doorlopen doorgaans meerdere stappen richting aardgasvrij wonen:

- **Oriënteren en informatie verzamelen:** Inzicht krijgen in de eigen woning, beschikbare opties, regels, subsidies en technische voorwaarden. Bepalen welke kennis of ondersteuning nodig is. *Voorbeeld:* Een woningeigenaar zoekt online informatie over warmtepompen en bekijkt de gemeentelijke subsidievoorwaarden.
- **Financiële haalbaarheid en besluitvorming:** Kosten en baten afwegen, subsidies en leningen verkennen, budget en risico's inschatten. Keuze maken voor een individueel of collectief traject. *Voorbeeld:* Een woningeigenaar vraagt drie offertes op voor een warmtepomp en dient een subsidieaanvraag in via het gemeentelijk portaal.
- **Vorbereiding en planning:** Planning maken, contact opnemen met gemeente, installateurs of energiecoaches, afstemmen met burens, woning gereed maken. *Voorbeeld:* Een woningeigenaar plant isolatiemaatregelen, stemt af met de aannemer en maakt de technische ruimte toegankelijk.
- **Uitvoering:** De werkzaamheden laten uitvoeren en contact houden met installateurs. Zo nodig hulp inschakelen van het wijkteam of energieloket. *Voorbeeld:* De installateur voert vloerisolatie uit: de woningeigenaar is beschikbaar voor vragen en controleert de voortgang.
- **Monitoring en nazorg:** Controleren of subsidies zijn toegekend, de installatie optimaal werkt, onderhoud plannen, problemen oplossen en energiebesparing beoordelen. *Voorbeeld:* De woningeigenaar controleert of de warmtepomp goed functioneert, monitort energieverbruik en plant jaarlijks onderhoud.

Stap IV. Beoordeel in hoeverre de acties belastend zijn

Het doenvermogen van bewoners hangt niet alleen af van het aantal vereiste acties, maar ook van hoe belastend deze acties zijn. Kunnen bewoners een actie überhaupt uitvoeren? Hoeveel informatie moeten zij verwerken? Hoeveel alertheid vraagt een actie? En welke onzekerheid of risico's ervaren zij?

Breng in kaart met welke acties verschillende doelgroepen moeite kunnen hebben en voor wie dat vooral geldt. Deze inzichten helpen om tijdig passende ondersteuning te organiseren (zie Stap VI).

1. Beoordeel de vereiste acties op vier dimensies

- **Functionele vereisten** – welke praktische handelingen vraagt de actie? Sommige bewoners kunnen acties niet of moeilijk uitvoeren, bijvoorbeeld door beperkte taal-, digitale of administratieve vaardigheden, fysieke, psychische of cognitieve beperkingen, of het ontbreken van hulpmiddelen.

Laag: Materialen en afspraken voor een verduurzamingsmaatregel worden volledig door derden geregeld: de bewoner hoeft alleen te tekenen voor akkoord of toegang te verlenen.

Hoog: Een subsidie online aanvragen zonder computer of DigiD-vaardigheden; meubels verplaatsen of een technische ruimte vrijmaken bij beperkte mobiliteit.

- **Informatiebelasting** – hoeveel kennis of begrip vraagt een actie?

Laag: De bewoner kiest uit een duidelijk gemeentelijk aanbod.

Hoog: De bewoner moet zelf offertes en technische opties vergelijken.

- **Regelbelasting** – hoeveel aandacht en organisatie vergen de acties (zoals beslissen, coördineren of monitoren)?

Laag: Er is weinig aandacht en inspanning nodig, zoals het accepteren van een voorgestelde installatiedatum via een standaard e-mailbevestiging.

Hoog: Er is veel aandacht en inspanning nodig, zoals het zelf coördineren en plannen van meerdere installateurs en het actief volgen van de voortgang.

- **Emotionele belasting** – hoeveel stress, onzekerheid of risico brengt een actie met zich mee?

Laag: Er is weinig onzekerheid, bijvoorbeeld door gegarandeerde lage energiekosten of positieve ervaringen van buurtbewoners.

Hoog: Er is veel onzekerheid, bijvoorbeeld over de terugverdientijd, het geluid of de efficiëntie van een alternatieve warmtebron.

Tip: De vier dimensies kunnen per actie worden weergegeven met een score (*laag/middel/hoog*) of via kleurcodering. Betrek ervaringsdeskundigen om de belasting realistisch in te schatten.

2. Breng samenloop en stapeling van belasting in beeld

Bekijk of acties samenvallen met andere regelingen of verplichtingen (zoals toeslagen of renovatieplannen). Deze stapeling kan de totale belasting aanzienlijk vergroten, vooral voor bewoners die al veel administratieve zaken moeten regelen.

Hulpmiddelen bij Stap IV

Deze bronnen en tools ondersteunen gemeenten bij het inschatten van de belasting van acties:

- Gesprekken met bewoners en betrokkenen in de wijk.
- Literatuur over specifieke aandachtsgroepen (bijvoorbeeld van CBS, SCP).
- Kennis- en netwerkplatforms zoals [NPLW](#), [Platform31](#) en [Gebruiker Centraal](#).
- Casussen over administratieve lasten van huishoudens in armoede.
- Inzichten vanuit het sociaal domein en woningcorporaties.

Casusvoorbeeld

Voor een accuraat beeld van bewoners in financieel kwetsbare situaties (zie Kader 7) zijn vaak privacygevoelige gegevens nodig die onder de AVG/GDPR vallen. De RES-regio Noord- en Midden-Limburg gebruikte hiervoor een eerder verstrekte dataset over energietoeslagen voor inwoners met kans op energiearmoede. Deze werd geactualiseerd door personen te verwijderen die verhuisd waren of niet langer tot de doelgroep behoorden. Daarnaast konden bewoners zelf een inkomenstoets doen om te bepalen of zij in aanmerking kwamen voor ondersteuning. Om inwoners rechtstreeks vanuit het sociaal- en zorgdomein te kunnen benaderen, werkt de regio aan een beleidsregel die hiervoor een juridische grondslag biedt. Daarbij is gekozen voor minimale gegevensverwerking: alleen de indicatie of iemand boven of onder een inkomensgrens valt, zonder inzicht in het exacte inkomen.

KADER 7

Financiële druk als onderdeel van doenvermogen

Wat is het probleem?

Financiële druk is een veelvoorkomende belemmering in de warmtetransitie. Veel huiseigenaren willen wel verduurzamen, maar:

- Twijfelen over de haalbaarheid van investeringen en toekomstige energiekosten
- Hebben beperkte financiële middelen of willen geen lening afsluiten
- Ervaren subsidies als ingewikkeld, onzeker, of ontoereikend

Impact op doenvermogen

Financiële druk beperkt niet alleen de betaalbaarheid van de verduurzaming van de woning, maar ook het doenvermogen van bewoners. Wie voortdurend moet puzzelen met rekeningen of onzeker is over de financiële toekomst, heeft minder mentale ruimte om:

- Informatie te verwerken en offertes te vergelijken
- Weloverwogen technische keuzes te maken
- Langdurige trajecten te plannen en vol te houden

Voorbeeld

Een alleenstaande weduwe met weinig spaargeld vindt het moeilijk om offertes voor een warmtepomp te vergelijken. De financiële onzekerheid zorgt voor stress en vermindert haar vermogen om overzicht te houden, keuzes te maken en tijdig in actie te komen.

Advies voor gemeenten

- Beschouw financiële barrières niet alleen als een kwestie van betaalbaarheid, maar ook als een factor die het doenvermogen beïnvloedt.
- Neem financiële belasting expliciet mee in de beoordeling van de vereiste acties.

Stap V. Analyseer de gevolgen van niet-handelen of fouten

Breng in kaart wat de gevolgen zijn wanneer bewoners en andere betrokkenen niet (tijdig) in actie komen of fouten maken. Inventariseer de financiële, praktische en sociaal-emotionele gevolgen en beoordeel in hoeverre deze proportioneel, voorzienbaar en herstelbaar zijn. Deze analyse helpt gemeenten om risico's te verkleinen en tijdig ondersteunende of corrigerende maatregelen te treffen.

Financiële gevolgen

Wanneer bewoners of andere betrokkenen te laat handelen of fouten maken, kunnen de kosten aanzienlijk oplopen. Uitstel van isolatie of verduurzamingsmaatregelen kan leiden tot hogere energierekeningen en waardeverlies van de woning. Daarnaast kan het ontbreken van kennis over financiering, of fouten bij het aanvragen van subsidies en leningen, resulteren in gemiste financiële kansen of extra kosten, bijvoorbeeld door het missen van deadlines of het onjuist indienen van documenten. In sommige gevallen vallen maatregelen daardoor duurder uit dan oorspronkelijk begroot. Dit kan leiden tot (verdere) schulden voor huishoudens die al financieel kwetsbaar zijn.

Praktische gevolgen

Bewoners die achterblijven lopen risico op verminderd wooncomfort, langere wachttijden en beperkte ondersteuning, en in het uiterste geval een (tijdelijk) suboptimale warmtevoorziening. Het ontbreken van een integraal plan kan ervoor zorgen dat werkzaamheden inefficiënt verlopen of onnodig lang duren. Zo kan het voorkomen dat een elektricien meerdere keren moet terugkomen om de meterkast aan te passen, wat tijd en energie kost voor bewoners en betrokken partijen.

Sociaal-emotionele gevolgen

Niet (tijdig) handelen kan stress en tijdsdruk veroorzaken, waardoor het doenvermogen verder onder druk komt te staan en een vicieuze cirkel ontstaat. Ook kunnen gevoelens van onmacht of wantrouwen richting overheid en uitvoerende instanties toenemen, wat de bereidheid om actie te ondernemen verder vermindert. Achterblijven kan bovendien stigmatiserend werken, vooral voor bewoners in een kwetsbare positie die al met meerdere uitdagingen te maken hebben.

Casusvoorbeeld

In Overijssel liepen kleine bewonersinitiatieven en vrijwilligersorganisaties subsidies mis door beperkte kennis en ervaring met het aanvraagproces. De provincie zette daarom initiatievencoaches in om bewoners te ondersteunen bij het opzetten van hun plannen en het voorbereiden van de subsidieaanvragen. Dit verminderde de administratieve lasten en vergrootte de kans op succes bij de aanvragen.

Stap VI. Gebruik maatregelen voor doenlijker beleid en ontzorging

De Stappen I tot en met V vormen de basis om gericht te bepalen hoe het beleidsontwerp nog kan worden verbeterd, welke ontzorging nodig is en waar prioriteit ligt. In Stap VI wordt uitgewerkt hoe beleidsmaatregelen concreet kunnen bijdragen aan een haalbaar traject richting duurzame warmte voor specifieke doelgroepen of wijken. Deze stap bevat voorbeelden van hoe processen kunnen worden vereenvoudigd, hoe bewoners begeleid kunnen worden, hoe informatie overzichtelijk kan worden aangeboden, hoe financiële drempels kunnen worden verlaagd en hoe problemen of uitstel kunnen worden opgevangen.

1. Mentale en praktische ontzorging

- **Vereenvoudigen van beleid:** Vraag niet meer informatie dan nodig, bundel acties en zorg voor één duidelijk contactpunt voor vragen en zorgen.
- **Stap-voor-stap begeleiding:** Energieloketten, wijkteams of energiecoaches kunnen bewoners ondersteunen bij elke stap, zoals het aanvragen van subsidies of het selecteren van een installateur. Ook praktische workshops, bijvoorbeeld over elektrisch koken, helpen bewoners ervaren dat verandering mogelijk is zonder grote impact op het dagelijks leven.
- **Bundeling van informatie:** Maak alle relevante documenten en instructies op één plek beschikbaar (bijvoorbeeld via een website, wijkloket, of papieren map). Een voorbeeld is een checklist “Van informatie tot installatie warmtepomp”, inclusief deadlines en contactpersonen.

- **Persoonlijke hulp:** Bied laagdrempelige ondersteuning via fysieke informatiepunten, gesprekken in de wijk, huisbezoeken of telefonische ondersteuning voor specifieke aandachtsgroepen. Ervaren bewoners kunnen daarnaast ook als ambassadeurs fungeren om anderen te motiveren en waar nodig te ondersteunen.
- **Toegankelijke informatie:** Gebruik stapsgewijze handleidingen, pictogrammen en eenvoudige taal (B1-niveau) om informatie toegankelijk te maken.

Casusvoorbeeld

In de proeftuin Aardgasvrij Garyp werden flyers verstrekt aan lokale makelaars om mee te geven bij bezichtigingen. Zo ontvangen potentiële kopers op een natuurlijk beslis-moment relevante en betrouwbare informatie – precies wanneer zij toch al keuzes maken over bijvoorbeeld verbouwing en inrichting. Dit ondersteunt het doenvermogen en vergroot de kans dat bewoners tijdig stappen zetten richting aardgasvrij wonen.

2. Financiële ontzorging en alternatieve keuzes

- **Financiering:** Laagdrempelige leningen, gespreide betalingen en huurconstructies maken verduurzaming financieel haalbaar.
- **Inzicht in kosten en baten:** Communiceer helder en begrijpelijk over investeringen en de vaste versus variabele woonlasten over meerdere jaren, inclusief onderhouds- en energiekosten.
- **Subsidie- en uitvoeringskoppeling:** Door subsidieaanvragen direct te koppelen aan offertes of installatie hoeven bewoners niet meerdere complexe stappen te doorlopen.
- **Alternatieven bij beperkte draagkracht:** Laat zien welke opties beschikbaar zijn voor bewoners die niet kunnen investeren, zoals huurmodellen of een gefaseerde aanpak.
- **Aanvullende ondersteuning:** Werk samen met schuldhulpverlening en het sociaal domein om bewoners met financiële stress tijdig te identificeren en te ondersteunen.
- **Keuzevrijheid:** Houd rekening met verschillen tussen bewoners: sommigen waarderen veel keuzevrijheid, terwijl anderen meer gebaat zijn bij een vereenvoudigd traject.

3. Fouten of uitstel opvangen

- **Tijdige signalering:** Monitor de voortgang via energieloketten of wijkteams, zodat vertragingen vroegtijdig worden opgemerkt.
- **Herstelprocedures:** Bied laagdrempelige correctiemogelijkheden bij gemiste subsidies of fouten.
- **Ondersteuning bij obstakels:** Bied hulp bij leningen, subsidies, of bezwaarprocedures, en toegang tot het sociaal team of maatschappelijk werk wanneer persoonlijke omstandigheden het doenvermogen beperken.

Casusvoorbeeld

De gemeente Tilburg ontwikkelde in samenwerking met partners zoals woningcorporaties en energiecoaches een **Toolbox**. Deze partijen hebben vaak rechtstreeks contact met bewoners. De Toolbox bevat praktische hulpmiddelen om bewoners naar het juiste loket voor energiebesparing te begeleiden en hulp bij geldzorgen te bieden.

Hulpmiddelen bij stap VI

- Gedragswetenschappelijk onderzoek, bijvoorbeeld over standaardopties en keuzearchitectuur. Zie bijvoorbeeld [BIN NL](#).
- Kennis- en netwerkplatforms zoals [NPLW](#), [Platform31](#), en [Gebruiker Centraal](#).
- Uitleg over energietransitie in beeld, op B1-niveau en in verschillende talen: bijvoorbeeld [Steffie](#).
- De [Tolkie Leeshulp](#), een plug-in die teksten leesbaar maakt voor laaggeletterden.
- De [Handleiding Formulierenbrigade](#) voor vrijwilligershulp bij subsidieaanvragen.
- De [ISDE-rekentool](#) helpt bewoners vooraf het subsidiebedrag te berekenen.

KADER 8

Informatie-overload en complexiteit

Bewoners en andere betrokkenen ontvangen vaak veel informatie over de warmtetransitie via verschillende kanalen, zoals flyers, websites, gemeentelijke brieven, energiebedrijven en woningcorporaties. Wanneer informatie te uitgebreid, versnipperd of herhaald wordt aangeboden, kan dit leiden tot verwarring, stress en uitstel. Dit geldt in het bijzonder voor mensen met beperkte digitale vaardigheden, laaggeletterden of mensen die Nederlands als tweede taal spreken. Informatie-overload vergroot de kans dat bewoners afhaken of fouten maken en zet daarmee het doenvermogen onder druk.

Tips voor gemeenten:

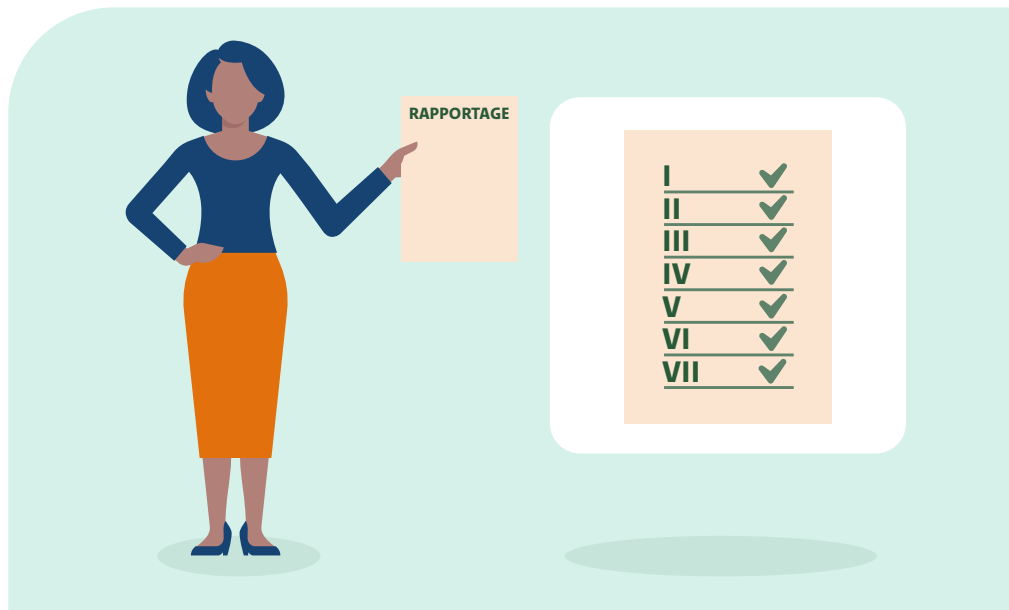
- Beperk het aantal communicatiekanalen en combineer informatie waar mogelijk.
- Herhaal alleen wat nodig is en plaats kernboodschappen bovenaan. Controleer of instructies begrijpelijk zijn voor mensen met beperkte taal- of digitale vaardigheden (B1).
- Gebruik pictogrammen, stapsgewijze checklists en andere visuele hulpmiddelen.
- Overweeg een centrale digitale en papieren informatie hub.

Voorbeeld: De gemeente Brummen vroeg inwoners via een [vragenlijst](#) naar hun informatie-behoefte en knelpunten rond aardgasvrij wonen. De belangrijkste uitkomst was dat mensen vooral duidelijkheid wilden over kosten en praktische stappen. Deze inzichten gebruikte de gemeente om haar communicatie te verbeteren.

Monitor en actualiseer

Overweeg ook hoe de gemeente de uitvoering van het beleid volgt en evalueert. Werkt het gekozen pakket aan maatregelen zoals bedoeld? Waar lopen bewoners en andere betrokkenen tegenaan? En zijn tussentijdse aanpassingen nodig?

Veranderingen in bijvoorbeeld regelgeving of kosten kunnen de uitvoerbaarheid en het doenvermogen voor bewoners beïnvloeden. Dit vraagt om periodieke monitoring en waar nodig om bijstelling van beleid of ondersteuning.

Stap VII. Rapporteer de bevindingen

Leg de belangrijkste uitkomsten van Stappen I-VI vast. Beschrijf de conclusies van de doenvermogentoets en beantwoord daarbij vragen als: Hoe doenlijk is het traject richting duurzame warmte voor bewoners en andere betrokkenen? Welke risico's doen zich voor bij niet-handelen of het maken van fouten? Welke aanpassingen aan het beleid zijn nodig of wenselijk? Welke ontzorgingsmaatregelen zijn passend en effectief?

Neem deze bevindingen op in het uitvoeringsplan, zodat zij onderdeel worden van de beleidsbesluitvorming en richting geven aan de praktische uitvoering.

Colofon

Deze Handreiking Doenvermogenstoets Warmtetransitie is ontwikkeld door het Kenniscentrum Psychologie en Economisch Gedrag (KCPEG) van de Universiteit Leiden, in opdracht van het Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (VRO).

Voor achtergrond, methodologie en bronnen: raadpleeg de Verantwoording, beschikbaar als los document bij deze handreiking.

Team

Het KCPEG projectteam bestond uit:

- Alien van der Vliet, MSc—Senior Onderzoeker en Adviseur, Projectleider
- Prof. dr. Lotte van Dillen—Senior onderzoeker en Adviseur, Hoogleraar Psychologie
- Dr. Michael Vlieg—Senior onderzoeker en Adviseur, Docent Psychologie
- Dr. Emma ter Mors—Adjunct-directeur, Universitair Hoofddocent Psychologie
- Hannah de Boer, MSc—Senior Onderzoeker en Adviseur
- Prof. dr. Wilco van Dijk—Directeur, Hoogleraar Psychologie
- Fenna Spiekerman, BSc—Stagiaire, Research Master student Psychologie

Dankwoord

Wij danken alle betrokkenen voor hun waardevolle bijdrage aan deze handreiking. Vertegenwoordigers van rijksoverheid, landelijke organisaties, gemeenten, woningcorporaties en de uitvoeringspraktijk hebben op verschillende manieren, vanuit hun expertise en ervaring, input geleverd — via kennisdeling, gesprekken, feedback op de conceptversie en deelname aan een workshop. Deze bijdragen hebben de inhoud en praktische toepasbaarheid van de handreiking versterkt.

Contact

Heeft u vragen of opmerkingen over deze handreiking? Neem dan contact op met het Kenniscentrum Psychologie en Economisch Gedrag via email: kcpeg@fsw.leidenuniv.nl.

Deze handreiking is een uitgave van:

Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening
Postbus 20011 | 2500 EA Den Haag
www.volkshuisvestingnederland.nl

Januari 2026